

Francie bývá považována za klasickou zemi rozvodu. Nejen díky právní úpravě a jejímu vývoji, ale i vzhledem k rozšířenému traktování tohoto tématu v beletrii a v neposlední řadě i pro soustavné sledování těchto otázek v demografii a sociologii. Do obecného povědomí proniklo přesvědčení o morální laxnosti a frivolitě Francouzů, o záplavě rozvodů. Ale skutečnost je namnoze odlišná.

Vývoj rozvodovosti a právní úpravy rozvodu

První rozvodový zákon je z roku 1792. Mimo hlavní město se příliš neuplatnil, ale již v roce 1793 připadal prý v Paříži (podle literatury) jeden rozvod na tři manželství. Code civil (Napoleon) z 21. 3. 1804 úpravu zpřísnil(1). Později (od r. 1816) byl rozvod zcela zakázán. Zůstala jen odluka od stolu a lože. Úplný rozvod se zánikem svazku manželského se do Francie vrátil až tzv. loi Naquet z 27. 7. 1884 v značně omezené podobě, totiž jako výhradní sankční rozvod(2).

Pokud jde o vývoj rozvodovosti po přijetí loi Naquet, šlo o pozvolný nárůst s přestávkami (kromě vlny rozvodovosti po obou světových válkách). V roce 1903 počet povolených rozvodů dosáhl 10 000 a vzrostl na 20 000 v údobí mezi oběma světovými válkami. Po druhé z nich se po bezprostřední nárazové vlně ustálil v letech 1950–1965 zhruba na 30 000. Pak však nastal prudší růst a v roce 1973 přesáhl počet 50 000.

Francouzští demografové přešli na zkoumání rozvodovosti podle redukovaných měr rozvodovosti ($= \%$ manželství z určité sňatečné kohorty, rozvedených po jisté době jejich trvání), respektive podle kumulovaných redukovaných měr rozvodovosti ($= \%$ všech rozvedených manželství dané sňatečné kohorty od jejího vzniku do stanoveného časového odstupu) a úhrnné rozvodovosti ($=$ součet redukovaných měr rozvodovosti pro všechna trvání manželství v témže roce, viz tab. 1).

Přitom bylo shledáno, že těžisko rozvodovosti se u mužů z věkové skupiny 30 – 40 let přesunulo do skupiny 25 – 29 let a u žen zůstalo nadále v téže skupině 25 – 29 let. Na základě zkoumání rozvodovosti v běžném roce vytipoval Blayo (1973) dvě základní období: deset let od uzavření manželství, kdy nárůst rozvodů stagnoval, a další devět let, kdy nárůst reprezentoval až 56 % – což ovšem bylo výsledkem chování všech sňatečných kohort. Když byly zkoumány izolovaně sňatečné kohorty z let 1955, 1965 a 1967, byly zjištěny výrazné rozdíly svědčící o tom, že čím pozdější kohorta, tím prudší vývoj rozvodovosti po tomtéž odstupu od uzavření manželství, nadto s posunem k ranějšímu rozpadu.

(1) Odstranil repudiaci pro „neslučitelnost povah“, ztížil rozvod na podkladech dohody a jinak ponechal jen sankční rozvod pro závažná manželská provinění.

(2) Code civil byl novelizován tak, že důvodem rozvodu se stalo cizoložství, na straně ženy prosté, na straně muže jen za přitěžujících okolností (to odstranila až ordonnance z 1. 4. 1945, která v tomto ohledu zavedla stejný režim pro obě pohlaví); dalšími důvody byly odsouzení pro těžké trestné činy a závažná manželská provinění (násilnosti, zlé zacházení, těžké urážky).

Tabulka 1. Úhrnná rozvodovost ve Francii od r. 1960 do r. 1980

Rok	Index na 10 × 000 manželství	Rok	Index na 10 × 000 manželství
1950	11,3	1965	10,7
1951	10,8	1966	11,3
1952	10,5	1967	11,4
1953	9,8	1968	11,0
1954	9,5	1969	11,3
1955	9,8	1970	12,0
1956	9,8	1971	14,
1957	9,6	1972	14,2
1958	9,8	1973	14,7
1959	9,4	1974	16,7
1960	9,5	1975	17,2
1961	9,7	1976	17,7
1962	9,6	1977	20,4
1963	9,5	1978	22,6
1964	10,4	1979	24,3
		1980	24,7

V rozvodovosti se jevily také významné rozdíly podle jednotlivých regionů. Sociologové poukazovali na to, že vliv mělo jednak náboženské založení (podstatně nižší rozvodovost ve výrazně katolicky orientovaných oblastech), dále vlivy sociální, kulturní a ekonomické (menší rozvodovost v zemědělských oblastech). Z longitudinálního hlediska se však projevovaly trendy k vyrovnávání těchto rozdílů. Zatímco v údobí let 1936 – 1964 se zmenšoval počet departementů s malou rozvodovostí, klesala rozvodovost v departementech, kde byla jinak vysoká; od roku 1965 rostl však počet departementů s vysokou rozvodovostí a zmenšoval se počet těch, které měly rozvodovost nízkou.

Před reformou francouzský rozvod podle loi Naquet končil v naprosté většině případů vyhověním žalobě. Pokud jde o roli navrhovatele, pak v roce 1970 ženy podaly návrh v 61,3 % případů, muži v 38,7 %, pokud jde o odluku, ženy byly navrhovatelkami dokonce v 78,4 %, a muži v 21,6 % případů. Frekvence aplikace jednotlivých rozvodových důvodů podle loi Naquet je patrná z tabulky 2.

Tabulka 2. Aplikace rozvodového důvodu v r. 1973 v %

Pohlaví navrhovatele	Opuštění partnera	Cizoložství	Násilnosti, zlé zacházení, urážky	Ostatní
Muži	26,8	34,6	28,8	9,8
Ženy	20,2	24,6	42,9	12,3
Celkem	22,8	28,5	37,4	11,3

To, že muži se ponejvíce dovolávali cizoložství, se vysvětluje i tím, že bývají méně skrupulozní k důvodu rozvodu a tímto způsobem bylo lze zrušení manželství dosáhnout poměrně rychle. U žen „jiné důvody“ spíše odpovídaly sjednanému „scénáři“. Podle Commaille a Boigeolové konzervativní venkovské

oblasti si více potrpěly na drastický rozvod než benevolentní pařížská judikatura.

Soudních odluk (séparation de corps) pak v poměru k rozvodům postupně ubývalo. V roce 1885 jich bylo v relaci k rozvodům 51 %, v roce 1900 již jen 27 %, v roce 1930 15 %, v roce 1960 13 %, v roce 1970 11 % a v roce 1975 7 %. Odluka také stále méně tvořila alternativu pro konečné řešení a spíše přecházela v mezikroku před rozvodem. Počet konverzí v rozvod rostl následovně: v roce 1900 — 1904: 19 %, v roce 1910 — 1913: 34 %, v roce 1930 — 1934: 30 %, v roce 1953 — 1955: 43 %, v roce 1965 — 1968: 44 % a v roce 1972 — 1975: 45 % konverzí z celkového počtu odluk.

Již před reformou se rozvod ve Francii stal součástí rodinného modelu pro případ, že se manželství nevydaří: prognózy také počítaly s tím, že i bez reformy počet rozvodů absolutně i relativně poroste. Mezi stoupenci reformy se polemiky točily hlavně kolem toho, zda dopustit opětovně rozvod na podkladě dohody manželů. Například G. Cherné tvrdil, že zákulisně dohodnutý rozvod fakticky tvoří 3/4 až 4/5 všech případů; naopak H. Mazeaud poukazoval na to, že taková dohoda je často vynucena a že by bylo neblahé tuto formu legalizovat. M. a R. Weylovi (1975) poukazovali na to, že dosavadní sankční rozvod neodpovídá současnému modelu rodiny. Levice a advokátní asociace prosazovaly jediný rozvodový důvod: existenci rozvratu. Konzervativní kruhy se tomu zásadně vzpíraly, vidíce v tom legalizaci zapuzení manžela.

Rozvodová reforma z roku 1975

Reformě v roce 1975 předcházela podrobná demograficko-sociologická příprava. Byla původně vyvolána požadavky legislativy, ale zašla k podstatně podrobnějšímu zkoumání, než jaké bylo původně zamýšleno. Statistická data shromažďoval Institut National de la Statistique et des Études Économiques a postupně je publikoval. K tomu přistupovaly studie jednotlivých odborníků, jak je uvádíme v literatuře. Paralelně se provádělo komparativní studium [Anceľ 1975].

Úkolem sociologicko-demografického výzkumu bylo především zjistit, zda francouzské veřejné mínění je připraveno reformu přijmout a jak se staví k rozvodu vůbec.

Při anketě v roce 1972 bylo zjištěno, že respondenti v řadě otázek nepovažují osobní stav „rozvedený — rozvedená“ za příliš významný. Tak 72 % respondentů nezáleželo na tom, zda jejich dítě učí rozvedený učitel nebo učitelka. 76 % nezáleželo na tom, zda jejich poslanecký kandidát je rozvedený. Také 69 % nezáleželo na tom, zda jejich dítě si najde partnera, jehož rodiče jsou rozvedeni. Ale jen 30 % respondentů by nebylo vadilo, kdyby si jejich dítě vzalo jako manžela rozvedenou osobu.

Tabulka 3. Názory na existující rozvodovou úpravu

	muž	žena	oba
má zůstat beze změny	32 %	31 %	32 %
má být zpřísněna	18 %	23 %	20 %
má být liberálnější	50 %	46 %	48 %
	100 %	100 %	100 %

Ochota přijetí liberálnější úpravy rostla s odklonem od náboženství, s vyšším vzděláním, naopak klesala s věkem a s počtem dětí respondenta. Byla zřetelně vyšší ve velkých městských celcích, přičemž Paříž vysoce vedla nad venkovem. Rozvedení a svobodní byli daleko více nakloněni liberalizaci než ostatní. Oponovali především ti, kteří měli starost o děti a o ekonomické postavení sociálně slabšího partnera.

Příprava rozvodové novely Code Civil byla svěřena J. Carbonnierovi, který byl svého druhu architektem předchozích dílčích novelizací tohoto kodexu na úseku rodinného práva. Jeho základní idea byla, že při stavu veřejného mínění ve Francii je nutno vyjít z plurality rozvodových důvodů a najít kompromis mezi zastánci objektivního a subjektivního principu — s přenesením těžiška do dohodnutého rozvodu. Osnova nezůstala však bez podstatných změn, o některé se zasadil i tehdejší prezident Giscard d'Estaing způsobem, který Carbonnier pokládal za zmrzačení svého návrhu.

Novela zavedla několik druhů rozvodu a pro každý z nich stanovila i odlišnou proceduru: namnoze také každá varianta vyvolávala některé odlišné následky co do řešení majetkových otázek. Jejich stručné charakteristiky jsou následující.

A. Rozvod na podkladě vzájemné dohody

Obsahuje dvě alternativy, i když podle osnovy mělo jít o dva samostatné důvody.

a) Rozvod na základě souhlasného návrhu obou manželů

Má umožnit decentní rozchod, bez uvádění důvodu rozkolu, s globálním vyřešením následků rozvodu dohodou manželů, pod kontrolu soudu a s jistými retardačními prvky(3).

b) Rozvod na návrh jednoho z manželů, přijatý druhým manželem

Má jít o tzv. rezignační rozvod, jestliže druhý manžel v roli odpůrce se nechce výslovně připojit z důvodů svědomí apod., neoponuje však výslovně tvrzením žaloby. O vině se nerozhoduje. Část teorie [Carbonnier 1983] nadále označuje tento druh rozvodu jako rozvod na základě „dvojího seznání“(4).

B. Rozvod pro rozvrat soužití

Jde o rozvod na objektivním podkladě rozvratu, a to z dvou taxativně uvedených důvodů. Jsou to: šestiletá faktická odluka a šestiletá duševní choroba(5).

(3) Tato forma rozvodu je dostupná i pro manžele s nezletilými dětmi; vyloučena z ní jsou však manželství trvající méně než šest měsíců. Důvod rozvodu zůstává skryt. Obligatorní je několikrát jednání před soudem, s časově předepsanými odstupy. Soud zjišťuje, zda projevy vůle manželů netrpí vadami a zda jsou jejich stanoviska definitivní. Jestliže doprovodné dohody manželů, řešící důsledky rozvodu, nezajišťují dostatečně jednoho z nich nebo jsou v rozporu se zájmem nezletilých dětí, soud je neschválí a tím tuto formu rozvodu zablokuje. Celé řízení probíhá před specializovaným soudcem pro manželské záležitosti.

(4) Jde o jednostranný požadavek rozvodu, ale neoponovaný. Rozvod povolený tímto způsobem vyvolává tytéž důsledky jako rozvod na podkladě viny sdílené oběma manžely. Aplikaci této formy rozvodu může zablokovat druhý manžel jednoduše tím, že neuzná skutečnosti tvrzené návrhovatelem.

(5) Může být použita klauzule proti tvrdosti, jestliže by rozvod přivodil nebezpečí příliš závažných důsledků pro nemoc druhého manžela. Obligatorně musí být tato klauzule použita, prokáže-li druhý manžel, že rozvod přivodí buď pro něho, se zřetelem k jeho věku a trvání manželství, nebo pro děti, hmotné nebo morální důsledky výjimečné tvrdosti.

Tabulka 4. Rozvody a odluky podle důvodů v celé Francii v letech 1976 – 1985

Rok	celkem (absolutně)	dohoda manželů		akceptovaný návrh		manželské provinění		Důvod rozvrat manželství	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
1976	62 589	5 014	8,01	1 071	1,71	53 072	89,59	432	0,69
1977	72 974	19 564	26,81	5 545	7,60	45 822	52,79	2 043	2,80
1978	75 867	22 790	30,04	7 010	9,24	44 428	58,56	1 639	2,16
1979	80 348	26 718	33,25	8 275	10,30	43 822	54,54	1 533	1,91
1980	82 017	30 325	36,53	9 458	11,39	41 845	50,40	1 3896	1,68
1981	89 150	35 586	39,92	11 143	12,50	41 127	46,13	1 294	1,45
1982	96 268	36 938	38,37	12 263	12,74	45 606	47,37	1 461	1,52
1983	100 764	39 132	38,83	12 977	12,88	47 387	47,03	1 268	1,26
1984	106 437	41 184	38,69	13 603	12,78	50 378	47,33	1 272	1,20
1985	110 391	40 926	37,07	14 493	13,13	53 711	48,65	1 261	1,15

C. Rozvod z důvodů provinění

Nová úprava zachovala rozvod z důvodu manželského provinění(6), který byl obsažen v loi Naquet, ale v modifikované podobě. Rozvodu se může nyní domáhat i vinný manžel, může být shledána také oboustranná vina (vyslovuje se jako „sdílená“).

D. Konverze odluky v rozvod

Na návrh jednoho z manželů lze odluku změnit v rozvod po odstupu tří let. Na společný návrh tak lze učinit kdykoli. Separační příčina se pak automaticky stává příčinou rozvodu a rekvalifikace není možná.

Výsledky reformy

Po novelizaci Code civil došlo k určité změně ve frekvenci jednotlivých rozvodových příčin. Rozvod z důvodu rozvratu, který byl podstatně ztížen, zůstal jen okrajovou záležitostí. Do pozadí ustupuje i instituce odluky od stolu a lože. Velmi silné pozice si udržel nadále sankční rozvod, rozvod na podkladě souhlasu obou partnerů si získal značné rozšíření, zvláště v průmyslových metropolích, hlavně v Paříži (tab. 4).

Avšak zatím není známek toho, že by se dlouhodobé tendence rozvodovosti nějak měnily k lepšímu, naopak, od roku 1976 do roku 1985 počet rozvodů vzrostl z 59 190 na 105 962. Na 10 000 vdaných žen v roce 1981 připadalo v celé Francii 44,2 rozvodů (s podstatnými rozdíly v regionech; Vendée např. 13,8, Alpes-Maritimes 68,7). Smířčí pokusy vedou k úspěchu asi jen v 1 % případů, zamítavé soudní výroky reprezentují asi 2,5 % z globálu (1981). Děti jsou i nadále většinou svěřovány matkám (tab. 5).

(6) Provinění musí představovat závažné nebo opakované porušení povinností a závazků vyplývajících z manželství a navíc být takového druhu, že další soužití je nesnesitelné. Tuto formu rozvodu lze dále uplatnit při některých závažných odsouzeních v trestním řízení (k dlouhodobým trestům odnětí svobody). Vzájemná provinění se nekompenzují, ale provinění druhé strany může zbavit žalované provinění povahy závažnosti a tím založit situaci, která rozvod nedovoluje.

Tabulka 5. Svěřování dětí do výchovy v %

Oprávněná osoba	Rok				
	1973	1974	1975	1976	1977
Otec	11,1	10,6	10,0	9,6	9,5
Matka	82,8	83,6	84,5	84,9	85,0
Třetí osoba	1,1	1,1	1,3	1,2	1,2
Oba rodiče	4,4	4,2	3,9	3,9	3,9
Rodiče a třetí osoba	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4

Přehlížet nelze ještě další faktor, který vstupuje do hry: prudký pokles manželství v posledních letech mezi nastupujícími ročníky s optimálním sňatečným věkem a částečný přechod ke konkubinátům.

Přes rozdíly ve společensko-ekonomické struktuře je pro nás francouzská rozvodová realita značně cenná(7) — zvláště, ocitají-li se na pořadu dne úvahy o případné nové úpravě rozvodu u nás. Meze a možnosti pouze právního působení do jisté míry objasňuje i případ francouzské reformy a jejích důsledků. Je zřejmé, že v tomto směru musí mnohem větší úlohu sehrát i sociologie.

Literatura

- Blayo, O.: Evolution des désunions en France depuis 1950. In: Population 1973, č. 5—6.
- Boigeol, A. — Commaille, J.: *La séparation de fait — analyse des résultats du recensement de 1968*. In: Population 1972, č. 3—4.
- Boigeol, A. — Commaille, J. — Lamy, L. M. — Monier, A. — Roussel, L.: *Le divorce et les Français, I. Enquête d'opinion*. Paris, Presses universitaires de France, Cahiers de l'INED 1974.
- Carbonnier, J.: *La question du divorce—Mémoire à consulter*. Paris, Recueil Dalloz-Sirey 1975.
- Carbonnier, J.: *Droit civil, tome 2—La famille, les incapacités*. Paris, Presses universitaires de France 1983.
- Carbonnier, J.: *Les rapports entre le droit et la société à travers la réforme du droit français du divorce*. In: Révision du droit du divorce—Expériences étrangères récentes. Zürich, Schulthessverlag 1988.
- Commaille, J.: *Le divorce en France — De la réforme de 1975 à la sociologie du divorce*. Paris, La documentation française 1978.
- Commaille, J. — Festy, P. — Guibentiff, P. — Kellerhals, J. — Perrin, J. F. — Roussel, L.: *Le divorce en Europe occidentale — La loi et le nombre*. Paris, GIRD-INED 1983.
- Finková, Z.: *Rozvodovost v SSR a ČSR v letech 1950 až 1980*. Demografie 1986, č. 3—4.
- Labrusse-Riou, C.: *Droit de famille, tome I., Les personnes*. Paris, Masson 1984.
- Massip, J.: *La réforme du divorce, Le répertoire du notariat*. Paris, Desfrénois 1986.
- Massip, J.: *Un tableau du divorce en France douze ans après la réforme de 1975*. In: vide ad 6.
- Roussel, L. — Commaille, J. — Boigeol, A. — Valetas, M. F.: *Le divorce et les Français II. Enquête auprès de divorcés*. Paris, Presses universitaires de France, Travaux et documents 1975.
- Segalen, M.: *Sociologie de la famille*. Paris, A. Collin 1981.

(7) Pro srovnání: zatímco celá Francie měla v r. 1982 úhrnnou rozvodovost asi 28, v ČSR dosáhla už okolo r. 1980 indexu 30 a v SSR 17; k tomu viz zejména [Finková 1986 : 299—312].

И. Гадерка: Проблема разводов во Франции

Статья дает набросок динамики правового порядка, связанного с разводом во Франции от закона о разводе 1792 г. к реформе развода 1975 г. Она анализирует социологическую и демографическую подготовку для правовых целей перед новеллизацией и прослеживает позиции французской общественности относительно ее намерений. Автор указывает, как новеллизация 1975 г. отразилась на практике, какое воздействие она оказывала на общее число разводов, на их распределение в отдельных регионах и на частоту отдельных видов развода. Эти сведения могут вдохновить чехословацкую социологию и правовую политику в области развода.

Summary

J. Haderka: Divorce Rate in France

The present study outlines the development of the legal regulation of divorce in France from the issue of the divorce law in 1792 to the divorce reform in 1975. It analyzes the sociologico-demographic preparation for legal purposes as it was under way before the amendment, keeping under review the attitudes of the French public towards its aims. It ultimately refers to the reflection of the amendment of 1975 in practice, to its effect on the general divorce rate, to its distribution in the separate regions, and to the frequency of individual types of divorce. The findings arrived at are inspiring for Czechoslovak sociology as well as for legal policy in the area of the divorce rate.